

Dr. Dékány Dóra

A titkos adatgyűjtés eredményének felhasználása a büntetőeljárásban

„Megállapítható, hogy a nyomozó hatóságok számára biztosított titkos eljárások nélkül a mai világban, a megváltozott, intellektuálissá, erősen konspiratívúvá vált bűnözéssel szemben a hagyományos nyílt eljárásokkal nem lehet eredményesen felvenni a „versenyt”. A társadalom számára tehát mindenképpen szükséges és fontos a titkos eljárások jogszabályi biztosítása a rafinált, egyre tökéletesebb elkövetési módszereket, eszközöket alkalmazó bűnözőkkel szemben, hiszen ezen eljárásokkal szereshető eredmények, bizonyítékok ereje elvitathatatlan. Mivel azonban a titkos eljárások az Alkotmányban megfogalmazott jogokat érintenek és sértenek, ezért a legmagasabb jogszabályi szinten, törvényekben indokolt ezek jogi szabályozása. A nyomozó hatóságoknak pedig nem csak lehetősége, hanem kötelessége, hogy ezen módozatokkal éljen.”¹ (Fekecs Gyula)

Dolgozatomban nem kívánok azzal foglalkozni, hogy összehasonlítsam a Be. által szabályozott titkos adatszerzést az Rtv.-ben szabályozott titkos információgyűjtés intézményével, mivel ebben a divatos témában számtalan cikk született az új Be. 2003-as kodifikálása óta – köztük a Bevezetőben idézett Fekecs Gyula tollából is. Számomra sokkal érdekesebb a büntetőeljárás szempontjából a titkos adatok felhasználásának módja. Ennek lehetőségéről szeretnék néhány gondolatot megosztani a kapcsolódó büntetőeljárásjogi alapelvek – mint a védelem joga és fegyverek egyenlőségének elve – tükrében. A doktori képzésünk első óráin hangzott el az az alaptétel, hogy a dolgozat halála az aktualitás hiánya. Ennek szellemében emelném ki a 2009. évi CLV. törvényt a minősített adat védelméről, mely 2010. szeptember 1-i hatályba lépése óta új lehetőségeket nyitott a titkos adatok felhasználásának körében.

Ahogy már a bevezetőben elhangzott, a titkos adatszerzést a folyamatosan fejlődő bűnözői eszközök hívták életre. A 2003-ban hatályba lépett új Be. IX. fejezet V. Cím tartalmazza az idevágó rendelkezéseket. Az új törvény ezzel olyan jogintézményt alkotott, mely igen hatékony fegyver lehet a nyomozó hatóság kezében. A visszaélések elkerülése érdekében a szabályozás beiktatott egy külső ellenőrzési szintet: a titkos adatgyűjtést az ügyész indítványára a nyomozási bíró engedélyezheti (203. §). Az engedély alapján a titkos adatszerzést az ügyész vagy a nyomozóhatóság végzi (200. §).

Ahogy látjuk, a szabályozás szépen körülírja, hogy milyen eljárás keretében indulhat meg a titkos nyomozás, illetve milyen engedélyeket kell megszerezni. A nyomozás végeztével megtörténik az iratismertetés, melynek alkalmával a hatóság a gyanúsított és a védő elé tárja a nyomozás iratait. A törvény szerint lehetővé kell tenni, hogy a gyanúsított és a védő az esetleges vádemelés alapjául szolgáló összes iratot – kivéve a zárt iratokat – megismerje (193. §).

A titkos adatszerzés során megszerzett információk ezt követően csak egy szűk kör számára megismerhetők. A 205. § (2) bekezdése alapján megismerheti ezeket az adatokat az engedélyező bíró, az ügyész és a nyomozóhatóság. Amennyiben az ügyész úgy dönt, hogy a titkos adatszerzés eredményeit is fel kívánja használni a büntetőeljárásban bizonyítékként, úgy csatolja az iratokhoz az adatszerzés engedélyezésére irányuló indítványt, az engedélyező bírói határozatot, és a végrehajtásról készült jelentést, melyből kiderül, hogy a titkos adatszerzést az engedélyben foglaltak szerint hajtották végre. (206. § (1) bekezdés) Az iratokba tehát nem kerül be a titkos anyag, kizárólag egy olyan kivonat, ami az ügyész belátása alapján készül.

Felmerül a kérdés, hogy ezek közül az adatok közül mit ismeret meg a terhelt és a védő? Ebben a kérdésben két koncepciót lehet felvázolni.

Az 1. koncepció szerint helyes az a megközelítés, hogy a védő csak szűk körben ismerje meg az adatokat. A vád oldaláról nézve ez a rendelkezés nagyon kedvező, sőt, még jogszabályi alapot is találunk arra, hogy igazságosnak is nevezhető. A Be. 28. § szerint ugyanis az ügyész kötelessége, hogy mind a terheltet terhelő és mentő, mind a büntetőjogi felelősséget súlyosító és enyhítő körülményeket figyelembe vegye. Ha azonban ez a követelmény maradéktalanul érvényesülne, akkor elméleti szinten nem is lenne szükség védőre az eljárásban, hiszen az ügyész ellátná az ő feladatait is. Ezzel szemben a büntetőeljárás egyik legfontosabb szereplője a védő, hiszen a büntetőeljárás alapelvek szerint az eljárás akkor teljesítheti maradéktalanul célját, ha a büntetőjogi felelősség kérdéséről olyan eljárásban döntenek, ahol mindkét oldalon jogvégzett személy áll. Ez az elgondolás manifesztálódik a védelem jogában és a fegyverek egyenlőségének elvében.

A 2. koncepció szerint a védő számára legyen minden adat megismerhető, hiszen erre van szüksége ahhoz, hogy megfelelően láthassa el a terhelt védelmét. Ezt a koncepciót alapelvei szinten tudjuk alátámasztani. A fegy-

¹ Fekecs Gyula: Titkos információgyűjtés avagy titkos adatszerzés? www.jogiforum.hu 2005. március 20.

verek egyenlőségének elve és a védelem joga ugyanis azt követelnék meg, hogy a védőt ugyanazok a jogosítványok illessék meg, mint a vádhatóság képviselőjét. Természetesen ez a gyakorlatban soha nem teljesülhet, de az alapelvek szellemében legalább törekedni kell rá már a jogalkotás során is.

A védelem joga több szinten is jelen van jogrendszerünkben. Legmagasabb szinten az Alkotmány 57. § (3) bekezdése mondja ki, hogy „a büntetőeljárás alá vont személyeket az eljárás minden szakaszában megilleti a védelem joga. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.” Konkrétabb szabályozást tartalmaz a Be. 5. § (1) és (3) bekezdése: „a terheltet megilleti a védelem joga. A terhelt személyesen védekezhet, és a védelmét az eljárás bármely szakaszában védő is elláthatja. A bíróság, az ügyész és a nyomozóhatóság biztosítja, hogy az, akivel szemben a büntetőeljárást folytatják, az e törvényben meghatározott módon védekezhessek.” Nemzetközi szinten az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikk 3/b. pontja emeli ki, hogy minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel.

Az iratok megismeréséhez való jog – a fegyverek egyenlőségének elvével együtt – a védelemhez való jog fontos tartalmi eleme. Ez biztosítja a védekezéshez megfelelő eszközök meglétét – hogy visszautaljak az Egyezményre. Alkotmányos alapjogról lévén szó, a korlátozása kapcsán felmerült esetekkel az Alkotmánybíróság is foglalkozott. A 6/1996. (III. 11.) Alkotmánybírósági Határozat kimondja, hogy „a tisztességes eljárásnak nem vitatott eleme a „fegyverek egyenlősége”, ami biztosítja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson. A fegyverek egyenlősége jelenti egyrészt a felek személyes jelenlétét az eljárási cselekmények során, illetve egyes eljárási szereplők megtartását semleges pozícióban. A másik feltétel, hogy az ügyben releváns adatokat a vád, illetve a terhelt és a védő ugyanolyan teljességben és mélységben ismerhessék meg. A terhelt és a védő e jogának korlátozása alkotmányellenes, ha a vád ugyanazokat az iratokat korlátozás nélkül használhatja.”

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az iratbetekintési jog korlátozása minden esetben sérti a védelemhez való alkotmányos jogot. Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint valamely alapjog lényeges tartalmát az a korlátozás sérti, amely – valamely más alapvető jog vagy alkotmányos cél érdekében – nem elkerülhetetlenül szükséges, továbbá ha szükséges is, a korlátozás által okozott jogsérelem az elérni kívánt célhoz képest aránytalan. A jogszabály által meghatározott szűk körben tehát lehetőség van az iratok megismerésének korlátozására.

Az egységes jogalkalmazás érdekében az Ítéletábrla 5/2007. számú határozata részletesen foglalkozik az iratok megismerhetőségével. Abból indul ki, hogy a Be. 43. § (2) bekezdés b) pontja főszabály szerint lehetővé teszi a terhelt és a védő számára, hogy amennyiben a törvény másként nem rendelkezik az eljárási cselekményeknél jelen legyen, az eljárás során az őt érintő iratokba betekintsen. A Határozat ez alapján összekapcsolja a terhelt jelenléti és iratmegtekintési jogát. (Ezen logika mentén sem magyarázható, hogy a terhelt miért nem ismerhet meg pl. olyan lehallgatási jegyzőkönyveket, melyek az ő saját párbeszédeit tartalmazzák.)

A Határozat rávilágít arra, hogy az iratmegtekintés joga az eljárás egésze alatt megilleti a terheltet, azonban az eljárás különböző szakaszaiban ez különböző tartalommal történhet. A nyomozás inkvizitórius jellege megengedi, hogy a hatóság a titkosság fegyverét használja a bűnfelderítés érdekében. Ezzel szemben a tárgyalás kontradiktórius formája lehetővé teszi az eljárási garanciák érvényesülését, így a védelem jogának – és minden részjogosítványának – kiteljesedését. Ennek megfelelően az iratok megismerhetőségének tárgyalási szakaszban való korlátozása még speciálisabb eset.

Az egységes értelmezés érdekében a Határozat taxatívén felsorolja, hogy melyek azok a dokumentumok a büntetőeljárásban, melyek a védelem számára nem megismerhetőek:

- a vádlott nem tekintheti meg azokat az iratokat, melyek olyan eljárási cselekmény során keletkeztek, melyen nem lehetett jelen. (Ilyen a Be. 234. § (5) bekezdésében írt tanácsülés, illetve a határozathozatal céljából tartott tanácsülés (Be. 256. §)).
- a tanú zártan kezelt személyi adatait (Be. 96. §),
- a büntetőeljárásban részt vevők személyi védelmére vonatkozó adatokat [Be. 98. § (4) bekezdés],
- a szakvéleménynek az érdekelt kérelmére zártan kezelni rendelt részét [Be. 108. § (2) bekezdés a) pont, (7) bekezdés],
- a **büntetőeljárásban való felhasználásig a titkos adatszerzés eredményét (Be. 205. §)**,
- a különösen védett tanú kihallgatásáról készült, zártan kezelt jegyzőkönyvet [Be. 213. § (2) bekezdés], valamint
- a bíróság tanácskozásáról készült jegyzőkönyvet [Be. 255. § (2) bekezdés] nézve.

Ezen iratrészek zárt kezelés alá esnek és megtekintésüknek nincs helye a terhelt részéről. A fenti törvényi korlátozásoktól eltekintve a bírósági eljárásban az iratmegtekintés joga teljes és gyakorolható az előbb jelzett kivétellel külön bírói engedély nélkül is.

A felsorolásból is kitűnik, és a szabályozás elméleti alapjaival is egybevág, hogy a titkos adatszerzés eredményének megismerése a büntetőeljárásban való felhasználásig korlátozható. Ez praktikus azt jelenti, hogy a bizonyítékként felhasználni kívánt részeket az ügyész csatolja az eljárás anyagához, így ezek megismerhetőek a védelem számára. Nincs azonban jogszabályi kötelezettség arra nézve, hogy amennyiben a titkos adatgyűjtés egy részét kívánja felhasználni az ügyész, úgy az egész aktát az eljárás részévé kell tennie. A gyakorlatban tehát az ügyész – a vád képviselője – „mazsolázhat” az adatokban, kiválogatva a számára értékeseket. Ezzel szemben ezek az adatok teljesen elérhetetlenek a védelem számára.

Az iratok természetesen tartalmazhatnak olyan adatokat, melyek védelme indokoltá teszi a titkosítást. Ennek eldöntése azonban jelenleg ugyanannak a „hatóságnak” a kezében van, mint a vádképviselő. Így tehát nehéz különválasztani, hogy mely adatok elhallgatása indokolt valójában az ügytől függetlenül.

Mivel az iratbetekintési jog korlátozása a terhelt alkotmányos alapjogát sérti, ezért a korlátozás kizárólag törvényben lehetséges. Ennek érdekében az Országgyűlés megalkotta a törvényt a minősített adatok védelméről. Ez a törvény szabályozza azt is, hogy milyen szigorú eljárás alapján, mely személyek minősíthetnek valamely adatot. (2009. évi CLV. tv. 4. §)

2010. szeptember 1. óta a Be. is a minősített adat fogalmát használja. A 205. § (1) bekezdés szerint „a titkos adatszerzés során keletkezett és rögzített adatok megóvásáról az ügyész, illetőleg a titkos adatszerzést folytatott nyomozó hatóság a minősített adat védelméről szóló törvényben szabályozottak szerint gondoskodik.” A Be. Kommentárja azonban rámutat, hogy a törvény kizárólag azt mondja ki, hogy az adatok kezelése történik az említett törvény szerint. Ez nem jelenti azt, hogy ezek az adatok minősített adattá válnának a Be. 205. § alapján. Ez azonban a 2009. CLV. tv. kiterjesztő értelmezését jelenti, mely korlátozza a terhelt eljárási jogait. Egy alkotmányos alapjog kiterjesztő értelmezés alapján való korlátozása pedig enyhén szólva is aggályosnak mondható.

Az eddigiek alapján a helyzet igen drámai – mármint a vádlott szemszögéből. Van azonban fény az alagút végén!

A Be. 205. § gyakorlatilag beemeli az új törvényt a Be. rendelkezései közé. Bár a titkos adatszerzés eredményének felhasználását az eljárási törvény maga szabályozza, a minősített adatokról szóló törvény is tartalmaz erre vonatkozó rendelkezéseket.

A Be. szerint az ügyész dönt arról, hogy a titkos adatszerzés mely részeit teszi az eljárás részévé. A törvény a visszaélések elkerülésére elegendőnek tartja azt a kikötést, hogy a titkos adatszerzést bírói szinten engedélyezték. Az ügyben eljáró bíró azonban nem ismerheti meg az iratokat teljességében.

Ezzel szemben az új törvény titkos adatszerzés engedélyezésénél már bevált módszert emeli át az adatok megismeréséhez is: eggyel magasabb szintre helyezi a döntési, illetve jelen esetben a rendelkezési jogosultságot az eljáró bírónak adja. A minősített adatok védelméről szóló törvény 13. § (5) bekezdése kimondja, hogy „a bírót – ha törvény másként nem rendelkezik – nemzetbiztonsági ellenőrzés, személyi biztonsági tanúsítvány, valamint titoktartási nyilatkozat és felhasználói engedély nélkül megilleti az ügyelosztási rend szerint kiosztott ügyek elbírálásához szükséges rendelkezési jogosultságok gyakorlása.”

Az alábbi táblázatban összefoglalva bemutatom a két törvény közti különbséget.

Be.	Minősített adatok védelméről szóló törvény
<p>– 205. § (2) <i>A titkos adatszerzés tényét, valamint az azzal beszerzett és rögzített adatot a titkos adatszerzés végrehajtása során, illetőleg azt követően mindaddig, amíg a titkos adatszerzésről szóló jelentést az ügyész nem csatolta az iratokhoz, az engedélyező bírót, az ügyész és a nyomozó hatóság, valamint az ügyész és a nyomozó hatóság hivatali felettese (szolgálati előljárója) ismerheti meg.</i></p> <p>– Ügyész dönt arról, hogy mely adatokat teszi az eljárás részévé</p> <p>– Törvényesség biztosítása: az adatszerzés engedélyezése bírói hatáskör</p>	<p>– 13. § (5) <i>A bírót – ha törvény másként nem rendelkezik – nemzetbiztonsági ellenőrzés, személyi biztonsági tanúsítvány, valamint titoktartási nyilatkozat és felhasználói engedély nélkül megilleti az ügyelosztási rend szerint kiosztott ügyek elbírálásához szükséges rendelkezési jogosultságok gyakorlása.</i></p> <p>– A bírót az eljárás részévé teheti akár a teljes iratanyagot</p>

A törvény szerint a bírót *rendelkezési jog* illeti meg az adatok felett. A törvény nem definiálja az értelmező rendelkezések között (3.§), hogy mit foglal magában ez a jogosultság, és egyelőre túl nagy múltra a bírói gyakorlat sem tekinthet vissza az értelmezés tekintetében. A nyelvtani értelmezés szerint a rendelkezés magában foglalja, hogy a bírót dönthet az adat sorsáról, amibe beletartozik, hogy a teljes iratanyagot az eljárás részévé, így a védelem számára megismerhetővé teheti.

A hatályos állapotok szerint tehát a mérleg még mindig nem kiegyenlített. Az egyik serpenyőben az információk teljes egészében elérhetőek, a másik serpenyőben csak válogatva. De már nagy fejlődésnek mondható, hogy a mérleg nyelve szintén rendelkezik minden információval, illetve beleszólása van abba, hogy mely válogatott információk kerüljenek a védelem serpenyőjébe.

Így már biztosak lehetünk az eljárás törvényességében, illetve a fegyverek egyenlőtlenségének látszata már nem olyan éles. Az új szabályozás alapján az ítélethozatal szempontjából legfontosabb személy, a bíró minden információt megismerhet. Ha így is kételkednénk a tisztességes és fair eljárás megvalósulásában, azzal a bírói tisztséget kérdőjeleznénk meg – ami egy sokkal messzebbre mutató gondolatsort vetne fel, ami már nem témája dolgozatomnak.

Mint említettem, még csupán néhány ügyben került alkalmazásra az új törvény – természetesen a védelem indítványára, a bírói iratmegismerés iránt. Kérdés lesz, hogy a bírók hogyan fogják értelmezni, alkalmazni a „rendelkezési jogosultság” fogalmát, illetve fognak-e élni a lehetőséggel, hogy a titkos adatokat az eljárás részévé tegyék. Ha nem teszik, akkor a védelem jogát sérthetik, ha igen, akkor pedig a törvény által szabályozott minősített adat védelmét veszélyeztethetik. Melyik ujjába harap majd a bírói kar?

Bibliográfia:

- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- 2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről
- 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról
- 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
- 6/1996. (III. 11.) Alkotmánybírósági Határozat
- 5/2007. számú Ítéltáblai Határozat